

KICHIK BIZNESNI INNOVATSION RIVOJLANTIRISHNING XORIJ TAJIRIBASINI O‘ZBEKISTONDA QO‘LLASH IMKONIYATLARI

Abdulxakimov Sirojiddin Nurboy o‘g‘li
TDIU, “Biznes boshqaruvi” kafedrasida katta o‘qituvchisi

Annotatsiya

Jahonda kichik innovatsion biznesning ijtimoiy-iqtisodiy ahamiyatini e‘tiborga olgan holda uning iqtisodiy salohiyatidan to‘la va samarali foydalanish yo‘nalishidagi ilmiy tadqiqotlarga katta e‘tibor qaratilmoqda. Maqolada muallif tomonidan xorijiy tajribalarni mamlakatimizda qo‘llash istiqbollari yuzasidan mulohazalar olib borilgan. Shu bilan birga taklif va tavsiyalar berib o‘tilgan.

Kalit so‘zlar: innovatsiya, investitsiya, xorij tajribasi, YaIM, tadbirkorlik, iqtisodiy barqarorlik

Abstract

Taking into account the socio-economic importance of small innovative business in the world, great attention is being paid to scientific research in the direction of full and effective use of its economic potential. In the article, the author comments on the prospects of applying foreign experiences in our country. At the same time, suggestions and recommendations were given.

Keywords: innovation, investment, foreign experience, GDP, entrepreneurship, economic stability

Аннотация

Учитывая социально-экономическую значимость малого инновационного бизнеса в мире, большое внимание уделяется научным исследованиям в направлении полного и эффективного использования его экономического потенциала. В статье автор комментирует перспективы применения зарубежного опыта в нашей стране. В то же время были даны предложения и рекомендации.

Ключевые слова: инновации, инвестиции, зарубежный опыт, ВВП, предпринимательство, экономическая стабильность.

KIRISH

Innovatsion faoliyatni rivojlantirish barqaror iqtisodiy o‘shish va milliy raqobatbardoshlikni ta‘minlashning asosiy omillaridan biridir. Ko‘pgina mamlakatlar hukumatlari innovatsion tadbirkorlikni rivojlantirishga qaratilgan siyosatni amalga oshirmoqda.

O‘zbekiston iqtisodiyotini innovatsion rivojlantirish yo‘liga o‘tkazish tadbirkorlik faoliyatining yangi shakl va turlarini (xususan, innovatsion) rivojlantirish zaruriyatini keltirib chiqaradi. Innovatsion biznes ish jarayonlari sifati va samaradorligini oshirishning eng muhim omiliga aylanmoqda. Innovatsiyalarni joriy etish hisobiga ishlab chiqarish tannarxining pasayishi, yangi iqtisodiy sohalarining rivojlanishi, korxonalar va milliy iqtisodiyot raqobatbardoshligining oshishi kuzatilmoqda. Shuni ta‘kidlash kerakki, ilm-fan innovatsiyalarni yaratish yo‘lidagi eng muhim elementdir. Biroq innovatsiyalarni tijoratlashtirish (innovatsiyalarni

innovatsiyalar toifasiga o'tkazish) asosan biznes ishtirokida sodir bo'ladi. Shunday qilib, ilm-fan va biznesning o'zaro ta'siri innovatsion jarayonni amalga oshirishda hal qiluvchi rol o'ynaydi.

Kichik biznes va xususiy tadbirkorlik faoliyatining zamonaviy rivojlanish xususiyati sifatida hozirda innovatsion kichik biznesni rivojlantirish borasida taraqqiy etgan mamlakatlarda amalga oshirilayotgan maqsadli dasturlar va ularning natijalari to'g'risida to'xtalib o'tish maqsadga muvofiq. Avvalo, bozor iqtisodiyoti rivojlangan mamlakatlarda innovatsion tadbirkorlik rivojlanishining miqdoriy ko'rsatkichlari tahliliga e'tiborni qaratish zarur. Iqtisodiy hamkorlik va taraqqiyot tashkiloti ma'lumotlariga ko'ra, mikro, kichik va o'rta biznes korxonalari hissasiga jami band aholining 50 foizi to'g'ri keladi¹. Ushbu korxonalar ekologiya, energiya samaradorligi, tiklanadigan energiya va qurilish sohalarida COVID19 inqirozi ta'siriga qadar innovatsion, "yashil" va barqaror rivojlanish tashabbuslarini amalga oshirish darajasiga erishganligi ta'kidlanmoqda².

ADABIYOTLAR SHARHI

Klassik iqtisodiy maktab vakillaridan A.Smit fikriga ko'ra, "tadbirkor – bu qandaydir tijorat g'oyasini amalga oshirish va foyda olish maqsadidagi iqtisodiy tavakkalchidir, uning o'zi ishlab chiqarishni rejalashtiradi, tashkil qiladi va natijalarni o'zi tasarruf etadi"³. Mazkur holat o'z navbatida klassik maktab vakillari tomonidan ilgari surilgan raqobat erkinligi holati bozor iqtisodiyotining muhim sharti ekanligidan dalolat beradi. Yana bir iqtisodchi olim J.B.Sey fikricha, "tadbirkor ishlab chiqarish doirasida boshqa insonlar faoliyatini tashkil etadi"⁴. Ushbu berilgan ta'rifning mohiyatiga nazar soladigan bo'lsak, olim o'z tadqiqotida tadbirkorlik faoliyati mohiyatini tushuntirishda ishlab chiqarish omillarini oqilona birlashtirish va ularni kombinatsiyalashtirish evaziga foydani maksimallashtirish mumkinligiga e'tiborni qaratadi.

Keyinchalik J.B.Sey va A.Marshal tomonidan kichik biznes va tadbirkorlikning nazariy asoslarini asoslash borasida olib borilgan tadqiqotlari natijalari Y.Shumpeter tomonidan kengaytirildi va u G'arb iqtisodiyotida kichik biznes va tadbirkorlik faoliyatini iqtisodiy tizimdagi dinamik va rivojlantiruvchi kuch sifatida qaraldi. Unga ko'ra, "tadbirkorlik – yaratuvchanlik, yangilikni izlash demakdir"⁵. Boshqacha qilib aytganda, tadbirkorlik faoliyati asosiga u insonlardagi novatorlikni, innovatsion g'oyalarni qo'yadi.

Y.Shumpeter innovatsiyani tadbirkorlik ruhi bilan rag'batlantirilgan ishlab chiqarish omillarining yangi kombinatsiyasi sifatida ko'rib chiqadi. Shunday qilib, ishlab chiqarishning to'rtinchi omili – tadbirkorlik qobiliyati ajratiladi. Ushbu

¹ <https://www.clustercollaboration.eu/achievements/spain-learning-and-opportunities-covid-19-crisis>

² <http://www.oecd.org/coronavirus/policy-responses/coronavirus-covid-19-sme-policy-responses04440101/#section-d1e167>

Грибовский А.В. Механизмы государственной поддержки малого инновационного бизнеса – <https://www.riep.ru>

³ Смит А. Исследование о природе и причинах богатства народов (Книга I-III). — М.: "Наука", 192. — С. 174, 176.

⁴ Сэй Ж.Б. Трактат и политической экономии. — М.: Экономика. 1980. — С. 17

⁵ Шумпетер Й. Теория экономического развития. — М.: Прогресс. 1985. — С.178-180.

konsepsiyada innovatsiyalarga iqtisodiy tizim rivojiga ta'sir etuvchi omil sifatida qarash zarurligi asoslanadi¹.

R.Xizrich tadbirkorlikni innovatsiya tushunchasi bilan bog'lagan holda: "tadbirkorlik – qiymatga ega bo'lgan yangi narsani yaratish jarayoni bo'lib, tadbirkor esa bunda tavakkalchilikni zimmasiga oluvchi kishidir", – deb talqin qilgan².

P.Druker "tadbirkorlik innovatsiyani boshqarish jarayoni bo'lib, tadbirkor esa har bir imkoniyatdan maksimal foydalanuvchi shaxs", – deb tushuntiradi. U innovatsiyalarning aynan iqtisodiy asosini ta'kidlab, "tadbirkorlar innovatsiya yordamida yangi xizmatlar yoki biznes turini amalga oshiradi", — degan g'oyani ilgari suradi³.

Zamonaviy ilmiy adabiyotlarda tadbirkorlik daromad olish maqsadida muayyan tavakkalchilik sharoitida amalga oshiriladigan, yangi mahsulotlarni yaratish yoki mavjud mahsulotlarni takomillashtirishga hamda innovatsiyalarni joriy etishga qaratilgan mustaqil faoliyat sifatida qaraladi.

METODOLOGIYA

Ushbu tadqiqot ishlarini amalga oshirishda ilmiy tadqiqot metodologiyasida keng qo'llaniladigan usullardan foydalanildi. Ilmiy tahlil jarayonida ana shu ilmiy tadqiqot usullaridan, xususan, kuzatish, umumlashtirish, guruhlash, taqqoslash, tahlil qilishda esa sintez va tahlil usullaridan keng foydalanildi.

TAHLIL VA NATIJALAR

Ayrim bozor iqtisodiyoti rivojlanayotgan va shakllanayotgan mamlakatlar guruhiga kiruvchi, tez sur'atlarda jadal rivojlanayotgan Xitoy va Hindiston kabi mamlakatlarda kichik innovatsion tadbirkorlikning yalpi sanoat ishlab chiqarishidagi ulushi 2000-yillarning boshlarida 60 foizdan yuqori ko'rsatkichga ega edi⁴. Kichik innovatsion biznes rivojlanishining jahon tajribasi shuni ko'rsatadiki, innovatsiyalar jarayonida ushbu turdagi iqtisodiy subyektlarning ishtiroki yuqori darajada bo'lib, innovatsiyalarning aksariyat qismi ushbu soha hissasiga to'g'ri keladi. Masalan, AQSh iqtisodiyotida kichik biznes vakillari tomonidan yirik korporatsiyalarga nisbatan 13 marta ko'p bo'lgan hajmdagi patentlar va innovatsion ishlanmalar ishlab chiqiladi⁵.

Jahon xo'jaligida yangi texnologiyalar va innovatsiyalarning qariyb 50 foizi aynan kichik biznes vakillari hissasiga to'g'ri kelib, ular zamonaviy iqtisodiy munosabatlar tizimida ilmiy-texnik rivojlanishning harakatlantiruvchi kuchi sifatida xarakterlanadi⁶. Bugungi kunda innovatsion jarayonlarning tobora kengayib, ularning qamrov darajasi ortib borishi bilan bir qatorda, uning ishtirokchilari va ular tomonidan

¹ Шпалтаков В.П. Шумпетер о проблемах инновационного развития // Инновационная экономика и общество. 2017. № 2. С. 25–34

² Хизрич Р. Питерс М. Предпринимательство//Вып.1. – М.: 1991 Друкер П. Рынок: как выйти в диллеры. Практика и принципы. — М.: 199

³ Друкер П. Рынок: как выйти в диллеры. Практика и принципы. — М.: 1992.

⁴ Грибовский А.В. Механизмы государственной поддержки малого инновационного бизнеса – <https://www.riep.ru>

⁵Основные направления политики администрации США в сфере малого и среднего бизнеса – <https://ustradeusa.org/Attach-ment.aspx?id=319>

Грибовский А.В. Механизмы государственной поддержки малого инновационного бизнеса – <https://www.riep.ru>

⁶ Грибовский А.В. Механизмы государственной поддержки малого инновационного бизнеса – <https://www.riep.ru>

ishlab chiqarilayotgan innovatsion mahsulotlarning turi ko'payib, sifat jihatdan takomillashib borishi zamonaviy iqtisodiyotning o'ziga xos xususiyati sifatida baholanmoqda.

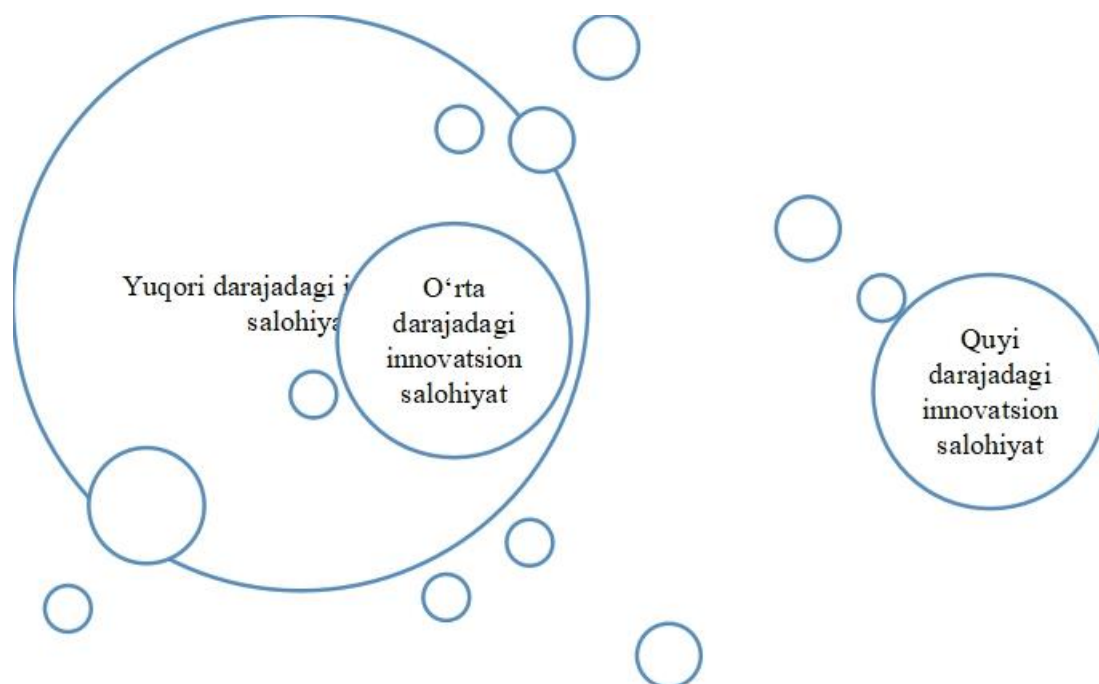
Taraqqiy etgan mamlakatlarda kichik innovatsion biznesni rivojlantirishga katta e'tibor qaratiladi. Buning sababi kichik innovatsion biznes innovatsiyalarni amaliyotga tatbiq etishda kam xarajat talab etgan holda, qisqa muddatda ko'zlangan natijaga erishish imkonini beradi. Shu bilan bir qatorda, tashkiliy jihatdan ilmiy tadqiqot va tajriba-konstruktorlik ishlanmalariga yo'naltirilgan bo'lib, amalga oshiriladigan ilmiy tadqiqotlarning intensivligini oshiradi. Qamrov darajasining pastligi sababli risk darajasini kamaytirib, ijtimoiy-iqtisodiy jarayonlarning keskin o'zgarishlariga tez moslashadi va yangi texnologiya, ilmiy tadqiqotlarni amalga oshirish yo'nalishlarini o'z amaliyotiga tatbiq etish tezligi yuqori hisoblanadi.

Kichik tadbirkorlik subyektlari faoliyatining innovatsion yo'naltirilganligi mamlakatda amal qilayotgan innovatsion rivojlanish modeli bilan chambarchas bog'liq bo'ladi. Hozirgi kunga qadar jahon xo'jaligida innovatsion rivojlanishning uch xil modeli shakllangan. Birinchi model fan va innovatsiyalar bo'yicha dunyoda yetakchilik mamlakatlar uchun xos bo'lgan model hisoblanib, fundamental va amaliy tadqiqotlarni amalga oshirishga asoslanadi. Bu tarzdagi innovatsion rivojlanish modeli AQSh, Angliya va Fransiya mamlakatlari uchun xos hisoblanadi. Ushbu mamlakatlar guruhi fundamental va amaliy tadqiqotlarni amalga oshirishni rag'batlantirish orqali innovatsion iqtisodiyotni rivojlantirishga erishadilar. Ikkinchi model uchun innovatsiyalar rivojlanishi uchun qulay shart-sharoit yaratish orqali innovatsion iqtisodiyotni rivojlantirish xos bo'lib, Germaniya, Shvetsiya va Shvetsariya kabi mamlakatlar uchun xos hisoblanadi¹. Uchinchi model jahon xo'jaligining ilmiy-texnikaviy rivojlanishiga ixtisoslashgan innovatsion iqtisodiyot modeli hisoblanib, Yaponiya va Janubiy Koreya mamlakatlari uchun xos model hisoblanadi. Mamlakatlarda amal qilayotgan innovatsion rivojlanish modellari kichik innovatsion biznes sohasida faoliyat va ixtisoslashuv yo'nalishlarini belgilab beradi.

Jahon xo'jaligida innovatsion faoliyatni amalga oshirishning o'zaro bog'langan mikro va makro darajadagi mexanizmi amal qiladi. Innovatsion jarayonlarni amalga oshirishning mikromexanizmi kichik tadbirkorlik subyektlari amaliyotida innovatsiyalarni o'zlashtirish dastaklari orqali namoyon bo'ladi. Innovatsiyalarni o'z amaliyotiga tatbiq etish ko'lamini kichik biznes vakillarining innovatsion salohiyati bilan uzviy bog'liq bo'lib, bunda ularning innovatsiyalarni ishlab chiqish hajmi, yangiliklarni o'zlashtirishga bo'lgan intilishi inobatga olinadi. Amalga oshirilgan tadqiqotlar natijalariga ko'ra, kichik innovatsion biznes subyektlarining innovatsion salohiyati 1-rasmda keltirilgan darajalarga ajratiladi.

Quyi darajadagi innovatsion salohiyat, ya'ni innovatsiyalarni o'zlashtirishga yoki ishlab chiqishga moslashmagan kichik biznes vakillari hisoblanadi. Iqtisodiy adabiyotda ularni innovatsion salohiyati rivojlanmagan kichik biznes subyektlari deb ham ataladi.

¹ Арутюнов Ю.А. , Гончаренко Л.П. Инновационная политика. // <https://www.litres.ru>

1-rasm. Kichik innovatsion biznes subyektlarining innovatsion salohiyatining rivojlanganlik darajasi bo'yicha guruhlanishi¹

O'rta darajadagi innovatsion salohiyat – bu innovatsiyalarni o'z amaliyotiga tatbiq etib yoki ularni ishlab chiqib, bozordagi o'z o'rnini yo'qotmaslik uchun harakat qilayotgan kichik biznes subyektlarini anglatadi. Bu turdagi kichik innovatsion biznes vakillarining moslashuvchanlik tezligi va muddati biroz sust bo'lishi bilan xarakterlanadi.

Yuqori darajadagi innovatsion salohiyat – bu bozorda o'z innovatsion pozitsiyasiga ega bo'lgan, innovatsion ishlanmalarni zudlik bilan o'z amaliyotiga tatbiq eta oladigan, doimiy innovatsion mahsulotlarni ishlab chiqishda ilg'orlik qilib kelayotgan kichik innovatsion biznes vakillari hisoblanadi².

Kichik innovatsion biznes rivojlanishiga oid jahon tajribasi ko'rsatishicha, korxonalar innovatsion salohiyatining rivojlanganlik darajasini baholash orqali ular innovatsion jarayonlarga kirishish uchun amaliy dasturlarni ishlab chiqa oladilar. Innovatsion jarayonlarga kirishish uch bosqichda amalga oshiriladi. Birinchi, maqsadni aniqlash. Bunda kichik biznesning ixtisoslashuv sohasi inobatga olinib, quyidagi yo'nalishlarda bo'lishi mumkin: innovatsion mahsulotni ishlab chiqarish yoki yangi texnologiyalarni ishlab chiqish orqali korxonaning bozordagi raqobatbardoshlik darajasini oshirish; yangi bozorlarga chiqish; ish yuritish ko'lamini kengaytirish va boshqalar.

Ikkinchi, korxonaning innovatsion imkoniyatlarini baholash. Bunda korxonaning innovatsion imkoniyatlarini baholashda quyidagi ko'rsatkichlar tizimidan

¹ Muallif ishlanmasi

² Васюхин О.В., Павлова Е.А. Развитие инновационного потенциала промышленного предприятия // <https://www.mongraphies.ru>

foydalaniladi: korxonaning ilmiy-texnik salohiyati (ilmiy darajaga ega bo'lgan xodimlari soni; yangicha fikrlovchi, yangiliklarni amaliyotga tatbiq etish bo'yicha bilim va ko'nikmalarga ega bo'lgan xodimlar soni; korxonadagi innovatsion loyihalar soni va boshqalar); korxonaning tijoratlashtirish ko'rsatkichlari (innovatsion mahsulotlar sotilishining umumiy sotilgan mahsulot hajmidagi ulushi, litsenziyalashtirilgan shartnomalarning soni va boshqalar); korxonaning innovatsiyalarni boshqarish bo'yicha xarakteristikasi (korxonadagi innovatsion g'oyalarni va ularni amalga oshirishni rag'batlantirish tizimining holati, innovatsion loyihalarni amalga oshirishda rahbariyatning ishtiroki, innovatsion faoliyat bilan shug'ullanuvchi xodimlarning erkinligi darajasi va boshqalar); innovatsiyalarning iqtisodiy samaradorligi¹. Jahon amaliyotida korxonalarning innovatsion imkoniyatlarini baholashda "TAT" ko'rsatkichlar tizimidan keng foydalaniladi. Ushbu ko'rsatkichlar tizimi yapon korxonalari tomonidan amaliyotga tatbiq etilgan bo'lib, inglizcha "Turn Around Time (burilish vaqti)" so'zidan olingan. Ushbu ko'rsatkich innovatsion mahsulotning bozorga kirib kelishi yoki unga talabning uyg'onishidan boshlab, bozorning ushbu tovar bilan to'yingunga qadar bo'lgan davrdagi korxonaning innovatsion salohiyatini baholash imkonini beradi. Masalan, maishiy texnika bozorida innovatsion mahsulotni ishlab chiqarishdan boshlab, ushbu mahsulot bilan bozorni to'yintirgunga qadar bo'lgan davri ko'rsatkichi Yaponiyaning Matsushita korxonasida 4,7 oyni tashkil etadi².

Uchinchi, korxonaning innovatsion faoliyati yo'nalishini aniqlash. Bunda korxona innovatsiyalarni ishlab chiqaruvchi yoki innovatsiyalarni o'zlashtiruvchi sifatidagi innovatsion jarayonlardagi o'z ishtirokini belgilab oladi. Agarda korxona innovatsiyalarni ishlab chiqaruvchi bo'lish yo'lini tanlasa, u holda, innovatsion ishlanmalar ishlab chiqish, ilmiy tadqiqotlar olib borish, yangi texnologiyalarni yaratish bilan shug'ullanuvchi maxsus xodimlardan tashkil topgan o'z ishchi guruhini shakllantirishi va ularga mehnat qilish uchun qulay shart-sharoit yaratishi lozim bo'ladi. Korxona innovatsion jarayonlarda o'zlashtiruvchi sifatida ishtirok etishni tanlasa, u holda ilmiy-tadqiqot tashkilotlari bilan shartnomalar tuzish orqali, amalga oshirilayotgan yoki ishlab chiqilayotgan yangi innovatsion mahsulot va texnologiyalarni o'z amaliyotida qo'llash uchun rozilik bildirishi zarur bo'ladi.

Germaniyada kichik biznesning innovatsion faolligini oshirish maqsadida ilmiy-tadqiqot ishlarini rivojlantirishni moliyalashtirish va aylanma mablag'larni to'ldirish uchun zarur mablag'larni kredit shaklida jalb etishda subsidiyalashgan foiz stavkasi shaklida ajratish usullari aralash qo'llaniladi³.

Germaniyada inqirozga qarshi davlat siyosati doirasida intellektual sohani ustuvor moliyalashtirish ilm-fan sig'imdorligi kichik va o'rta biznes korxonalari sonining o'sishiga olib keldi. Jumladan, davlat shartnomasi bo'yicha 46 ta yuqori texnologiyali

¹ Королев В.И., Королева Е.Н. Инновационный потенциал: содержание, организационные формы его реализации российскими и зарубежными компаниями // Российский внешнеэкономический вестник. 2014. №5. С.41

² Инновационный потенциал предприятия, его оценка и методы реализации // <https://www.np.tubryansk.ru>

³ Данильченко, Т.С. Инструменты государственной политики в продвижении интересов малого и среднего бизнеса в Германии // Международный журнал прикладных и фундаментальных исследований. – 2016. – № 6-4. – С. 732–737;

mahsulotlarni xarid qilish, soliq to'lovlarini oshirish orqali innovatsion faoliyat bilan shug'ullanuvchi kichik biznes subyektlariga kreditlar va ilmiy-tadqiqot ishlari sohasida grantlar ajratish hajmi ortdi¹.

Finlyandiyada kichik va o'rta biznesni qo'llab-quvvatlash nuqtayi nazaridan fanni talab qiluvchi texnologiyalar sohasida faoliyat yurituvchi korxona va tashkilotlarga ustuvor ahamiyat beriladi. Misol sifatida mamlakatda innovatsiyalar sohasida faoliyat yuritayotgan kichik va o'rta biznesga nisbatan soliq imtiyozlarining joriy etilganligini keltirish mumkin. Bundan tashqari, kichik va o'rta biznesni qo'llab-quvvatlash bo'yicha maxsus chora-tadbirlar sifatida (masalan, innovatsiyalarni rivojlantirish uchun) imtiyozli shartlar asosida maqsadli kreditlar ajratiladi².

Kichik innovatsion biznes subyektlari tomonidan innovatsion jarayonlarni tashkil etish borasidagi jahon tajribasi ko'rsatishicha, kadrlar masalalari bu boradagi muhim omil hisoblanadi. Ya'ni, innovatsion biznes subyektlarining yuqori malakali innovatsiyalar bo'yicha menejerlarga bo'lgan talablari yuqori darajada. Chunki innovatsion jarayonlarning samaradorligi innovatsiyalar bo'yicha menejerlarning kasbiy malakalari va ko'nikmalari bilan uzviy bog'liqligi amaliyotda o'z isbotini topgan. Shu bilan bir qatorda, yuqori malakali innovatsiyalarni boshqaruvchilar, innovatsion injenerlar va olimlarga bo'lgan talab ham yuqori hisoblanadi. Aksariyat holatlarda innovatsion biznes vakillari tomonidan pensiya yoshidagi yetakchi mutaxassislar xizmatlaridan foydalanilayotganligi ham bu boradagi kadrlar muammosi mavjudligidan dalolat beradi. Rivojlangan mamlakatlarda pensiya yoshidagi innovatsion biznes sohasida faoliyat olib borgan yetakchi mutaxassislar tomonidan innovatsion biznes uchun konsultativ markazlar faoliyati yo'lga qo'yilgan. Masalan, AQShda bu turdagi 389 ta konsultativ markaz faoliyat yuritib, ularda 11 400 nafar yuqori malakali, innovatsion biznes sohasida faoliyat yuritgan pensioner ishlaydi. Tokio shahrida "Sanoat sohasi konstruksiyasi bo'yicha Yaponiya tashkiloti" faoliyati yo'lga qo'yilgan bo'lib, kichik va o'rta innovatsion biznes vakillari uchun yangi texnologiyalarni ishlab chiqish, innovatsion mahsulotlarni yaratish, innovatsion loyihalarni amalga oshirish va innovatsion jarayonlarda korxonalarning ishtirokini ta'minlash bo'yicha ilmiy va amaliy ko'mak berish bilan shug'ullanadi. Shunga o'xshash tashkilot Yevropa Komissiyati qoshida ham tashkil etilgan bo'lib, bunda yetakchi mutaxassislar Yevropa Ittifoqi mamlakatlaridagi innovatsion biznes korxonalariga borgan holda joriy holatni o'rganib, tegishli maslahatlar berish bilan shug'ullanadilar.

Kichik innovatsion biznes subyektlari tomonidan innovatsion jarayonlarni tashkil etishning yana bir mexanizmi bu yirik biznes vakillari bilan integratsiyalashuv hisoblanadi. Bunda kichik innovatsion biznes subyektlari tomonidan ishlab chiqilgan va sinovdan o'tkazilgan innovatsion mahsulotlarni yoki yangi texnologiyalarni yirik

¹ Червова, Л.Г., Бачурин, А.А. Зарубежный опыт регулирования развития предпринимательской деятельности // Вестник Института экономических исследований. – 2017. – № 2(6). – С. 17–24.;

² Бородкина, В.В. и др. Государственная поддержка субъектов малого и среднего бизнеса северных стран: Канада, США, Финляндия, Швеция // Российское предпринимательство. – 2015. – 16(21). – С. 3743–3764.; Free Small Business Advice // <https://www.sore.org>

biznes vakillari tomonidan o'zlashtirilishi ularning yangi bozorlarga kirib borishlari uchun zamin yaratadi. Bunda kichik biznes vakillari innovatsion jarayonlarni yanada rivojlantirish uchun qo'shimcha moliyaviy resurslarga ega bo'ladilar, xalqaro miqyosda o'zlari tomonidan ishlab chiqilgan mahsulotni sinovdan o'tkazib, uni yanada takomillashtirish bo'yicha tegishli xulosalarni olishlari mumkin. Jumladan, kichik biznes vakillari xalqaro ilmiy-texnik ayirboshlash jarayonida bevosita yoki bilvosita ishtirok etishlari mumkin bo'ladi. Masalan, AQShda yirik kompaniyalar tomonidan eksport qilinayotgan litsenziyalangan mahsulotlarning 50 foizi kichik innovatsion biznes subyektlari tomonidan ishlab chiqilgan.

Kichik innovatsion biznesni rivojlantirishning makromexanizmi – davlat miqyosida kichik innovatsion biznesni qo'llab-quvvatlash borasida amalga oshirilayotgan chora-tadbirlar tizimida o'z aksini topadi. Mamlakatda kichik innovatsion biznesni rivojlantirish bo'yicha amalga oshirilayotgan davlat siyosati quyidagi shakllarda bo'ladi:

kichik biznesni erkin rivojlantirish uchun qulay shart-sharoitlar yaratish;

innovatsion faoliyat bilan shug'ullanayotgan, innovatsion jarayonlarda ishtirok etayotgan kichik biznes vakillari uchun maqsadli, manzilli yo'nalishdagi qo'llab-quvvatlash dasturlari.

Birinchi yo'nalishda davlat tomonidan kichik biznesni rivojlantirish va uning amal qilishi uchun tegishli huquqiy-institutsional asoslar yaratib beriladi. Ularning erkin faoliyat yuritishi uchun shart-sharoitlar bilan ta'minlanadi. Shu bilan bir qatorda, mamlakatda innovatsion faoliyat, jumladan, kichik innovatsion tadbirkorlikni tashkil etishga oid huquqiy-normativ baza yaratiladi. Kichik biznes subyektlarining ilmiy-tadqiqot institutlari bilan hamkorlik qilishini rag'batlantirish bo'yicha aniq dasturlar ishlab chiqiladi. Masalan, AQSh, Kanada, Germaniya, Yaponiya, Fransiya va Angliya mamlakatlarida davlat tomonidan kichik biznesni rivojlantirishga qaratilgan dasturida ularning barcha turdagi innovatsion faoliyatlari davlatning faol dasturlari orqali qo'llab-quvvatlanishi belgilab qo'yilgan. Ushbu mamlakatlarda innovatsion faoliyat bilan shug'ullanishni boshlayotgan kichik innovatsion biznes subyektlari xarajatlarining 20-50 foizi davlat tomonidan qoplanadi¹.

Kichik innovatsion biznesni manzilli qo'llab-quvvatlashda har bir mamlakat o'ziga xos xususiyatga ega hisoblanadi. Masalan, AQShda davlatning innovatsion loyihalari yoki ilmiy-texnik xizmatlar bo'yicha davlat buyurtmalari kichik innovatsion biznes subyektlari tomonidan bajariladi. Yevropa Ittifoqi mamlakatlari, xususan, Germaniyada kichik innovatsion biznes subyektlarining oliy o'quv yurtlari, ilmiy tadqiqot institutlari bilan hamkorlik qilishlariga ustuvorlik qaratiladi.

Kichik innovatsion biznesni qo'llab-quvvatlashda davlatning innovatsion loyihalarida ularning ishtirokini ta'minlashga katta e'tibor qaratiladi. Jumladan, AQShda "Kichik biznesda innovatsion tadqiqotlar dasturi (SBIR)" amal qiladi. Ushbu dasturda ishtirok etish uchun qat'iy shartlar belgilangan bo'lib, buning uchun, avvalo, loyiha taqdim etayotgan korxona kichik biznes subyekti hisoblanib, u tomonidan taklif

¹ Модели инновационного развития зарубежных стран // <https://studme.org>

etilayotgan innovatsion loyihaning foydaliligi ilmiy asoslangan bo'lishi va loyihaga jalb qilinadigan ishchilar soni 500 kishidan oshmasligi lozim¹.

Yuqorida keltirilgan ma'lumotlarga tayangan holda aytish mumkinki, XXI asrda rivojlangan mamlakatlar iqtisodiyotida kichik innovatsion biznesni rivojlantirishga ustuvorlik berib kelinmoqda. 2020-yilda boshlangan "COVID-19" pandemiyasi davrida ham taraqqiy etgan mamlakatlar tomonidan kichik biznesni qo'llab-quvvatlash inqirozga qarshi dasturlarning ajralmas qismi sifatida namoyon bo'ldi. Jumladan, AQShda banklar korporativ kreditlashni qo'llab-quvvatlashning maxsus dasturi doirasida portfel kafolati ostida qayta moliyalashtirishni oladilar va aholiga student ssudalari, avtokreditlar, kredit kartalari bo'yicha kreditlar va kichik biznes uchun kreditlar beradi; soliq to'lovchilarga koronavirusdan ko'rgan zararini qoplash uchun katta kishilarga 1200 dollardan, farzandlariga esa 500 dollardan to'lovlar to'lanadi. Germaniyada pandemiyadan zarar ko'rgan kichik va o'rta korxonalar uchun ishchilari soni 5 kishigacha bo'lgan korxonalar bir martalik 9000 yevrogacha, ishchilari soni 10 kishigacha bo'lgan korxonalar 15000 yevrogacha subsidiya oladilar. Ushbu mablag'lar bino ijara haqini to'lash, uskunalarni lizingga olish va kreditlarni qaytarish uchun beriladi. Shuningdek, davlat kompaniya xodimlariga ishlamayotgan davrida sof ish haqining 60%i hajmida, jumladan, yosh bolali xodimga 67 foiz hajmda ish haqi to'lanadi. Buyuk Britaniyada biznes subyektlariga davlat tomonidan kafolatlangan kreditlar berish dasturi doirasida ipoteka uchun uch oylik ta'tillar joriy qilingan, karantin davrida ishlab chiqarish faoliyatini qisqartirgan kichik va o'rta biznes korxonalariga berilgan kreditlarning asosiy qismi va foizini to'lashda kompensatsiya berish joriy etilgan. Berilgan kreditlarning maksimal hajmi 5 mln. funt sterlinggacha bo'lib, 6 yilgacha bo'lgan muddatga beriladi. Biznesni qo'llab-quvvatlash dasturi hajmi mamlakat YIMining 15 foizini tashkil qiladi.

XULOSA VA TAKLIFLAR

Yuqorida qayd etilgan jahon tajribasidan kelib chiqib, kichik innovatsion biznesni maqsadli, manzilli qo'llab-quvvatlashning xorij tajribasi tahlili ushbu ilg'or tajribaning quyidagi jihatlarini mamlakatimiz amaliyotida qo'llash maqsadga muvofiqligini ko'rsatmoqda:

- ilmiy-tadqiqot ishlarini rivojlantirishni moliyalashtirish va aylanma mablag'lar uchun zarur mablag'larni kredit shaklida jalb etishda subsidiyalashgan foiz stavkasi shaklida ajratish (Germaniya tajribasi);
- innovatsiyalarni rivojlantirish uchun imtiyozli shartlar asosida maqsadli kreditlar ajratish (Finlyandiya tajribasi);
- ishlab chiqilgan innovatsion texnologiyani ilmiy-tadqiqot institutlari va oliy o'quv yurtlarida qo'llash uchun ishlab chiqarilganligi yoki ularga sotilganligi holatlarida foyda solig'iga nisbatan imtiyoz berish;
- innovatsion maqsadlarda sarflanayotgan mablag'larni to'liq soliqdan ozod etish;

¹ Кокин А.С., Суевалова М.А. Анализ развития инновационного малого бизнеса в рамках национальных инновационных систем зарубежных стран // <https://www.cyberleninka.ru>

– ilmiy tadqiqot tajriba-konstruktorlik ishlanmalarini yakka tartibda yoki hamkorlikda amalga oshirish maqsadida sarflanayotgan mablag'larga nisbatan soliq imtiyozlari joriy etish;

– ichki va tashqi innovatsiyalarni jalb etishda innovatsion rivojlanish yo'liga o'tgan kichik biznes va xususiy tadbirkorlik subyektlariga ustuvorlik berish.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. Spain: Learnings and Opportunities from the COVID-19 Crisis
2. OECD Policy Responses to COVID-19: SME Policy Responses; Грибовский А.В. **Механизмы государственной поддержки малого инновационного бизнеса** – <https://www.riep.ru>
3. Смит А. **Исследование о природе и причинах богатства народов** (Книга I-III). — М.: Наука, 192. — С. 174, 176.
4. Сэй Ж.Б. **Трактат о политической экономии**. — М.: Экономика, 1980. — С. 17.
5. Шумпетер Й. **Теория экономического развития**. — М.: Прогресс, 1985. — С. 178-180.
6. Шпалтаков В.П. **Шумпетер о проблемах инновационного развития** // Инновационная экономика и общество, 2017, № 2, С. 25–34.
7. Хизрич Р., Питерс М. **Предпринимательство**. Вып. 1. — М., 1991.
8. Друкер П. **Рынок: как выйти в дилеры. Практика и принципы**. — М., 1992.
9. Грибовский А.В. **Механизмы государственной поддержки малого инновационного бизнеса** – <https://www.riep.ru>
10. **Основные направления политики администрации США в сфере малого и среднего бизнеса** – <https://rustradeusa.org/Attachment.aspx?id=319>
11. Грибовский А.В. **Механизмы государственной поддержки малого инновационного бизнеса** – <https://www.riep.ru>
12. Арутюнов Ю.А., Гончаренко Л.П. **Инновационная политика**. – <https://www.litres.ru>
13. Васюхин О.В., Павлова Е.А. **Развитие инновационного потенциала промышленного предприятия** – <https://www.mongraphies.ru>
14. Королев В.И., Королева Е.Н. **Инновационный потенциал: содержание, организационные формы его реализации российскими и зарубежными компаниями** // Российский внешнеэкономический вестник, 2014, № 5, С. 41.
15. **Инновационный потенциал предприятия, его оценка и методы реализации** – <https://www.np.tubryansk.ru>
16. Данильченко Т.С. **Инструменты государственной политики в продвижении интересов малого и среднего бизнеса в Германии** // Международный журнал прикладных и фундаментальных исследований, 2016, № 6-4, С. 732–737.
17. Червова Л.Г., Бачурин А.А. **Зарубежный опыт регулирования развития предпринимательской деятельности** // Вестник Института экономических исследований, 2017, № 2(6), С. 17–24.
18. Бородкина В.В. и др. **Государственная поддержка субъектов малого и среднего бизнеса северных стран: Канада, США, Финляндия, Швеция** // Российское предпринимательство, 2015, 16(21), С. 3743–3764. [Free Small Business Advice](https://www.free-small-business-advice.ru)
19. **Модели инновационного развития зарубежных стран** – <https://studme.org>